

Na Gorenjskem je lušno.

Pust. V predpustnem času je Gorenjec zelo vzdržen in trezen. On ne veseljači tako, kakor je zlasti po mestih navada. Pleše le, če gre na ženitnino, drugače pa zaslišiš muziko po gorenjskih gostilnah bolj poredko. Pač pa je pustni dan ves njegov.

Gospodinje se na pustni torek postavijo s tem, da nacvro lepo rumenih krofov in takozvanih »flancatov« (v Vižmarjih jim pravimo »hlancati«). Fantje pa se po kosilu napravijo v pestrobojne »maškare« in z godcem na čelu (ki je tudi maskiran), korakajo po vasi od hiše do hiše in pobirajo flancate v za to pripravljeni koš, ki ga nosi maskara, ki je opravljena skoro tako, kakor so na Miklavžev večer parkeljni. Pred tem »košarjem« imajo zlasti otroci velik strah, kajti »košar« ima nalogo razganjati otroke, katerih se cela gruča drvi za maskarami.

Po njih hišah, kjer so že odrasla dekleta, zaplešejo maskare z njimi par poskočnic, seveda če to dovolijo stariši.

O mraku pa napoči veliko veselje za otroke. Saj so pa tudi v ta namen že dva dni pobirali po gozdu suho vejevje in tudi iz domačih drvarnic je izginila marsikaka butara, samo da je bil doli na »gmajni« večji kup. Halo, zdaj pa le skupaj in »pusta žgat!« Vsi otroci so oboroženi z brezovimi metlami, v katerih so potaknjeni oblanci. Ko zazvoni Ave, so že vsi pri kupu in med tem, ko eden užge gromado, zažgejo vsi drugi svoje metle in med glasnim vriskanjem tekajo okrog gromade s temi »bakljami«, ki se vidijo od daleč kakor goreče vešče. Čim večja je gromada drv, tem dalje traja rajanje. Šele, ko je kup suhljadi popolnoma upepeljen, se odpravijo otroci vsi hripavi domov.

Doma se pa potem na pustni večer vrši večerja, kakoršne ni nikoli v letu. Najprej pride na mizo juha z govedino, potem prašičja pečenka z zeljem, prekajena svinjina, klobase, krofi, flancati in liter ali, če je številnejša rodbina tudi dva litra vina.

Po večerji pa gre gospodar, gospodinja in — razun malih otrok — vsa družina v bližnjo gostilno, kjer se že od popoldne glasi harmonika in morda še kako drugo trobilo. Starejši ljudje posedajo k mizam, mladina pa pleše, raja in vriska ter bije s petami ob tla. Saj je nocoj to veselje dovoljeno in tega jim ne krati tudi najbolj strogi oče oziroma gospodar. »Da bo debela repa in korenje, mora biti na pustni večer norenje«, pravi gorenjski pregovor in to je vzrok, da se na pustni večer celo marsikateri starejši par zasuče po podu.

To rajanje traja do polnoči. Potem se pa vzdignejo in se odpravijo domov, kajti napočil je sveti postni čas, katerega Gorenjec še vedno z vso spodobnostjo uvaža. Le nekateri mladi nepridipravi ostajajo črez polnoč v gostilni.

Post. Kakor sem že omenila, je Gorenjec v postnem času, bodisi v štiridesetdanskem postu, bodisi druge, od cerkve zapovedane postne dni zelo vzdržen, tako glede razveseljevanja kakor tudi glede uživanja jedi in pijače. Da bi se on na primer v postnem času poročil, pa magari naj bi opravil še tako skromno »tiho poroko«, do tega ga ne pripraviš nikdar in za noben denar. Odvrnil ti bo: »V postnem času se kaj takega za kristjana ne spodobi. V postu se ženijo vrabci in mački«.

Pa tudi šumnega godovanja in drugih podobnih zabav se naš človek v postnem času izogne, če le mogoče. Ako so na primer v postu fantje ponoči na vasi zapeli in zavriskali, to starejšim ljudem že ni bilo po volji, češ, vsaj sedaj, v svetem postnem času, naj bi dali mir.

Istotaka vzdržnost velja glede jedi. Zlasti strogo pa je bilo to v prejšnjih časih. Moja pokojna mati je često pripovedovala, da za časa njene mladosti (pred 70. leti), v vsem štiridesetdanskem postu niti enkrat niso zajutrkovali, razun če je bil kdo bolan. Ves post niso pokusili mesa, ne zabelili jedi z mastjo, nego vedno le s surovim maslom.

Pa tudi poznejše čase se je post zelo strogo držal. Spominjam se, ko sem bila še otrok, sem nekoč na pepelnico zjutraj hitela h krožniku, na katerem je ostalo še par krač flancata od pustnega dne, hoteč ga ugrizniti. Toda mati mi je iztrgala flancat iz rok ter zavpila razjarjena: »Boš pustila, ali ne veš, da so flancati ocvrti na masti, danes pa je velik post«. — Seveda so se mi potem zaman sline cedile.

V dokaz, kako strogo se je pri nas držal post, naj služi še to-le: Nekoč sem bila zelo nevarno bolna. Mati mi je prinesla čiste mesne juhe. Da bi se prepričala, če ni morda prevroča, jo je vzela žličico v usta, a ker je bil tisti dan ravno petek, je juho potem — izpljunila.

Zadnja leta je cerkvena oblast post zelo omilila in od tedaj je začel tudi Gorenjec polagoma opuščati svoje trde postne navade. Strogo se pa vzdrži še sedaj mesnih jedi naslednje dneve: vse petke v letu, sredo, petek in soboto v kvatrnem tednu, na pepelnico, zadnje tri dni velikega tedna in dan pred Božičem.

Velikanoč. Predzadnjo nedeljo pred Veliko nočjo, to je »Tiho nedeljo« se bere po cerkvah evangelij sv. Janeza: »Judje hočejo Jezusa kamnjati, Jezus pa se jim skrije.« V spomin na to evangelijsko poročilo zakrijejo v cerkvi vse altarje z modrim zagrinjalom. Z

ozirom na to tudi pri nas po vseh hišah zakrijejo to nedeljo sv. razpelo z modrim ali črnim zagrinjalom in ostane tako zakrito do Velike sobote.

Prihodnjo »Cvetno nedeljo« pa že vse bolj veselo diši po Veliki noči. Zlasti mladina ima svoje posebno veselje z butarami, katere nese k veliki maši k blagoslovu. Nekateri navežejo na butaro toliko jabolk in pomaranč, da se kar šibi. Odrasli ljudje, in to posebno ženske, pa neso k blagoslovu oljkove veje.

Spominjam se, ko sem prinesla butaro iz cerkve, jo je oče takoj razvezal in napravil iz posameznih palic več »papeževih križev«, ki so sestojali iz ene navpične palice in dveh počez. Te križe je potem zataknil po vseh gospodarskih poslopih za strešni tram. En križ je nesel tudi v kozolec. Ti križi varujejo poslopja pred ognjem. Tudi strela baje zelo redkokdaj udari v poslopje, kjer je zataknen »papežev križ« iz blagoslovljenega lesa.

Oljkovo vejo smo postavili v kot za sv. razpelo. Kadar se je pripravljalo k nevihti in se je bližala huda ura, je mati odlomila nekaj oljkovih vejic in jih zažgala na ognjišču. Ta »žegnani ogenj« zabrani, da bi udarila strela v hišo.

Kakor znano, ustavijo na Veliki četrtek in petek po katoliških cerkvah vsako zvonjenje. Splošna govorica je, da gredo takrat zvonovi v Rim. Pri nas pa pravimo, da zvonove »zavežejo«. Mesto zvonov klopota raglja. Ta dva dneva se vsakdo boji umreti. Naš človek je veren in ve, da kadar se oglasi mrtvaški zvon, pomolijo vsi, ki začujejo zvoniti, par očenašev za dušo pokojnika. Raglja pa se čuje k večjemu do najbližje hiše, zato potem ta običajna in splošna molitev izostane. Pa še nekaj je. »Glas blagoslovljenih zvonov oblake prodere« in doni na uho nebeščanov, ki zaprosijo Boga, naj bo milostljiv tej duši. Raglje glas pa gotovo ne sega do nebes in torej ne more opozoriti nebeščanov, da bi prosili za dušo takrat umrlega človeka. Zato ima naše ljudstvo veliki teden vse večji strah pred smrtjo kakor pa o drugem navadnem času.

Na Veliki petek imajo gospodinje dovolj posla s pečenjem kolača, barvanjem piruhov in pripravljanjem vsega, kar je treba nesti drugi dan k blagoslovu. Blagoslov se vrši na Veliko soboto popoldne pred procesijo. Iz hiš, ki stoje blizu župne cerkve, neso jestvine v cerkev, po okoliških vaseh pa znosijo vse v eno določeno hišo. Tja pa se pripelje kaplan in blagoslovi jedila.

Jedi, ki se neso k blagoslovu, se nalože v jerbas. Po navadi pride notri: pleče ali gnjat, en kolač ali tudi dva, korenina hrena, nekaj jabolk, pirhov (jajec), pomaranč in oblati. Ko je jerbas naložen, se pogrne z lepim poškrbljenim (šterkanim) prtom.

Čim bolj zvrhano je naložen jerbas, tem imenitnejše je. V naši vasi še vedno vedo povedati o neki »Jeri«, ki je v ta namen, da bi bil jerbas višji, podtaknila notri — ker drugega ravno ni imela pri roki — par starih čevljev. Nesreča pa je hotela, da ji je padel jerbas z glave in čevlji so se zakotalili ravno pred mladeniča, katerega je ona posebno rada videla (Glej knjigo: Manica Komanova, Šopek samotarke, stran 58. »Nesrečni kolač«).

Jerbase neso dekleta na glavi. Katera pride od blagoslova prva domov, se še isto leto omoži. Seveda so se morala dekleta večkrat prepričati, da to ni vedno res.

Okrog 5. ure popoldne se vrše iz župnih cerkva svečane velikonočne procesije, katerih se razun poedinih varuhov in bolnikov udeleže skoro do cela vsi.

Drugi dan, to je na Veliko nedeljo, ko smo prišli od prve maše, smo še le smeli pokusiti »blagoslov«. Ta običaj je bil precej slovesen. Jerbas smo postavili na klop poleg očeta. Oče je najprej vzel oblat in ga raztrgal na toliko delov, kolikor je bilo nas, družinskih članov. Te koščke smo morali najprej pojesti. Potem je razrezal nekaj pirhov in jabolk, narezal poštene kose gnjati in kolača in nam razdelil. Mati pa je med tem postavila na mizo polno skledo okusno pripravljenih repnih olupkov in uživanje se je pričelo.

Kosti blagoslovljenega plečeta ne smejo priti v smetišče, nego jih vržejo v peč, da se vpepele. Lupine od pirhov pa potrosijo po oknih, kar je baje zelo dobro sredstvo za odvrnitev strupenih kač.

Na velikonočno nedeljo so gostilne večinoma prazne. Vsa družina ostaja lepo doma. Tudi fantje se zbirajo le okrog domačih oglov in sekajo pirhe.

Pač pa je potem drugi dan, t. j. velikonočni pondeljek, vse bolj živahno. Ta dan se delijo pirhi vsenavskriž. Pod besedo »pirhi« je mišljeno vse, kar se daruje za Veliko noč. Tako na primer dobi služkinja od gospodinje za pirhe krilo ali robec, ki je navadno rudeče, ali vsaj zelo žive barve. Gospodar daruje hlapcu klobuk ali hlače, stari oče prejme vivček ali tobak za nosljanje, babica zavojček kave itd.

Po kosilu pa se prične raznašanje in prinašanje pirhov vseppek. Otroci gredo s pirhi k raznim stricem in tetam, toda to je le nekaka zamenjava, kajti domov pridejo še bolj, ali pa vsaj tako obloženi, kot so šli od doma. Tudi k svojim botrom gredo otroci po pirhe.

Popoldan krenejo možaki nekoliko v gostilno, da pri merici vina ugamejo kako modro. Proti večeru pride za njimi tudi mladina, za katero naroči gostilničar kakega harmonikarja, ki poskrbi, da mladi svet s par poskočnimi polkami zaključi velikonočne praznike.

(Dalje prih.)